

“Mühendislik içinde sanat vardır”

Neden Erhan Karaesmen?

Erhan Karaesmen, yıllarını inşaat mühendisliğine ve inşaat mühendisliği eğitimine vermiş inşaat mühendisliği camiasının yakından tanıdığı önemli bir bilim insanıdır. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Paris Sorbonne Üniversitesi'nde doktora yapan Karaesmen yıllarca Batı Avrupa ülkeleri ile Amerika'da mühendislik yaptı ve akademik çalışmalar yürüttü. Yurtdışı çalışmalarının ardından Türkiye'ye dönenen Karaesmen Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)'nde ve Boğaziçi Üniversitesi (BÜ)'nde öğretim görevlisi olarak ders vermeye başladı. Kendisinin deyimiyle “Aktif emekli” olan Erhan Karaesmen halen ODTÜ ve BÜ'de ders vermektedir.

“Mühendislik sanatı” alanında yaptığı çalışmalarla bilinen Erhan Karaesmen'in 800'e yakın yayını bulunmaktadır. Bu yayınların yaklaşık 500 tanesi kültür ve sanat alanıyla ilgilidir. Kültür sanat alanında yaptığı çalışmaları dolayısıyla hizmet ve takdir ödülleri alan Karaesmen en son TÜYAP 2009 Sanat Eleştirmenliği Hizmet Ödülü'nü kazandı.

Akademik çalışmaların yanı sıra memleket meselelerine duyarlılığı ve bu alanda yazdığı yazılarla da bilinen Karaesmen'in çalışma yürüttüğü diğer bir alan ise İnşaat Mühendisleri Odası'nın tarihi eserleri koruma ve güçlendirme faaliyetleridir. Karaesmen, İMO tarafından düzenlenen Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumları'nda Bilim Kurulu ve Danışma Kurulu Üyeliği yaptı.

İşte bu özellikleri nedeniyle inşaat mühendisliği ve mühendisliğin sanatla ilişkisi üzerinde kafa yormuş, bu alanda önemli ürünler vermiş olan Erhan Hoca'yla mühendislik ve sanat üzerine sohbet etmek istedik. Kentleşmenin hızla devam ettiği günümüzde kentlerin inşasında önemli rolleri bulunan biz inşaat mühendislerinin yapı, bilim, insan, felsefe ve sanat ilişkisini önemsemesi ve bu alanların vazgeçilmez bağlarla bağlı olduğunu unutmamaları gerektiğini düşünüyoruz. Bu değerlerimiz ve kaygılarımız sebebiyle mühendislik, sanat ve insan bağlamlarında sözü dinlenen Hocalardan Erhan Hoca'ya sorularımızı yönelttik.



Sanat ve mühendislik ilişkisini irdeleyen ve bu alanda önemi eserler veren akademisyenlerden birisiniz. Bu nedenle İnşaat mühendisliğinin tartışmalı konularından sanat ve mühendislik bağına sizinle biraz konuşalım istiyoruz. Sizde mühendisliğin sanatla nasıl bir münasebeti vardır?

2009 TÜYAP Sanat Kritiği Ödülü bana verildi. Ödül töreninde şunu dedim: Mühendislik tatbiki bilimdir, sırf uygulama gibi gözükür, ama içinde kuvvetli bir sanat vardır. Tatbiki bilim, sanat ve teknoloji birbirini bütünler.

Dünyaca bilinen, üst düzey entelektüel birikime sahip üniversite dünyasından çoğu insanın katıldığı bir fikir buluşmasında şunlar değerlendirildi: Uygarlık tarihine bakıldığında insanı yaratıcılığa sevk eden unsurların arasında en fazla aklın katkısı görülür. Akıl insanoğluna bahşedilmiş en önemli özelliktir ve duygu onun parçasıdır. Her şey beyinde olup bitiyor ve orada bir sentezleme oluyor. O sentezlemeye giren unsurların büyük bir uygarlık, büyük bir yaratıcılık kümesi oluşturduğuna inanan ve bunun etrafında düşünce birliği yaratmanın anlamlı olacağına inanan 20-25 senelik bir akım var. Harvard Üniversitesi'nden çok değerli bilim insanları bu akımla uğraşiyor. Dolayısıyla akıl bilimdedir, akıl sanattadır. İkisinde de akılla bağlantılı yaratıcılık vardır, yaratıcılık olmadan olmaz. Sırf düz akılla, sadece "Bilgiyi alayım, sentezleyeyim, onu ona benzeteyim"le yürümez.

Akıl, toplumların yönetiminde kendini gösteren kuralların yerleştirilmesinde de vardır. Etik, hukuk gibi alanların içinde duygu da var gibi gözükür, ama bol miktarda akıl vardır. Bunların hepsini çerçeveleyen, bunlara çimento oluşturan, aralarındaki bağları kuran da tarih ve felsefedir. Bunların dışında din ve teoloji vardır. İkisi ayrı bir küme oluşturur ve kör hissiyat tarafı önde gelen faaliyet biçimleridir. O küme de insan denilen mahlûkun varoluşunun bir küçük parçasıdır, fakat ana kümenin dışındadır.

Bunu cesaretle dile getirmek kolay değil. Teoloji ve dinsel inanç yaratıcılığı olan bir şey değildir. Yaratıcılık, sıfırdan yaratmaktır, belki daha öncekine bakılır, ondan bir şey alınır ama düşünce sistemine, yapı sistemine yeni bir şey eklemektir. Yaratıcılık, önceden mevcut olmayan, ama insan aklının müsaade ettiği ölçüde bir yere giderek, bir ileri adım atarak yeni bir nesne yaratmaktır.

Bilim tarihi de, statik ilmin tarihi de, mühendislik tarihi de böyledir. Adamlar piramitleri 5 bin 500 sene önce yapmışlar. Babil Kulesi hiçbir zaman yapılmamış olduğu halde efsanevi şöhrete sahip olan bir kuledir. İzleri bile yok, ama bir Babil Kulesi yapılması düşüncesi bile yapım sanatı alanında ne kadar büyük bir olaydır.

İlk insandan, ilk mağaradan, ilk köprüden itibaren yaratıcılık başlıyor. Belki kaba yaratıcılıktı ama yaratıcılıktı.

Mühendislikte hem tatbiki bilgiler hem de bilim bol miktarda vardır. Teknoloji, bilimin çıktılarının bir nevi yaşama aktarılmasıdır. Teknolojinin görevini yaparken bazen sapmalar gösterdiği, insanları fazla şartlandığı, insanları çok fazla gündelik ve teknik düşünür hale getirdiği tartışmaları yapılmıştır, hâlâ yapılıyor, yapılacaktır. Fakat bununla birlikte teknoloji her zaman gözükür ürün vermez girdi ürün verir, bir yere bir şey takıştırır. İnşaat mühendisliğindeki ürün (en güzel tarafı o) gözükür üründür, köprüdür, yüksek binadır, alçak binanın karakterli olanıdır, Selimiye binasıdır...

Tarihe dönüp baktığımızda, sanat ve yapı ilişkisinin iç içe olduğu birçok ürünü görebiliyoruz ancak günümüz yapıları için bu ilişkinin "yeterli derecede kurulmadığına" dönük birçok tartışma sürüyor. Bu tartışmalara nasıl bakıyorsunuz?

Çok güzel görmüşsünüz. Mimarlıkla mühendisliğin aynı pota içinde eritilmiş tek meslek olduğu dönemlerde onu yakalamak daha kolaydı. Ama iki mesleğin ayrılmış olması, aynı eserlerin yakalanamayacağı anlamına gelmiyor. Mimarlığın mühendislikten veyahut mühendisliğin mimarlıktan kopmasının yaklaşık 150 ile 160 senelik bir geçmişi var.

Mühendislik
tatbiki bilimdir,
sırf uygulama
gibi gözükür,
ama içinde
kuvvetli bir
sanat vardır.
Tatbiki bilim,
sanat ve
teknoloji
birbirini
bütünler.

Mimarlık ve mühendislik, ta mağara adamından bu yana birlikte gelişmiştir. Yapının fonksiyonel olması, işlevsel olması mimarlığın alanıdır. Düzeni kurarken onun aynı zamanda yıkılmamasını sağlayacak şekilde tedbir almak ise işin mühendislik tarafıdır. Ancak, mimarlık sadece işlevselliği gözetme değil, aynı zamanda yaşamı huzur alıcı, mutluluk halinde götürücü bir sistemi kurma sanatıdır; güzel, rahat, ferah mekânlar yaratma sanatıdır.

Yapılan sanat, mühendisliğe de yansır, düzgün olursa, gözü ve gönlü rahatsız edecek unsurlar kendini ortaya dökmezse işte mimarlık ve mühendislik buluşmuş olur. Eskiden bu buluşma daha kolaydı fakat günümüzde buluşmuyorlar anlamına gelmiyor.

Eski yapılarla yeni yapıların kıyaslamasını yapacak olursak aralarında ne gibi farklılıklar bulunuyor?

Çok garip ve şaşırtıcı biçimde günümüzdeki mimarlık dünyasıyla mühendislik dünyası, birbirinin dilinden anlamamak için adeta gayret sarf eden iki ayrı dünya haline geldi. Özellikle bina türü yapılarda iki mesleğin birbirinden ayrılması mümkün değil. Köprülerde mimara çok fazla iş düşmez, inşaat mühendisi tek başına götürür ya da çok küçük, mühendislik tarafı ağır basmayan tek katlı lüks yapılarda da mühendisliğin önemi yoktur, mimar onu önüne katar götürür. Ama bu örnekler dünyada inşa edilmekte olan ve bugüne kadar inşa edilmiş olan yapıların küçük bir bölümüdür. Çok büyük bölümünde mühendis ve mimar kol kola beraber çalışmak zorundadır ve çalışıyorlar da.

Ancak mimarlık dünyasının ortalama sesi "Mühendislerin zevki yok, bizim yarattığımız mekânların keyfine varamıyorlar" şeklindedir. Oysa mühendislerin içinde bal gibi o zevke varan, onun daha güzel olması için gayret sarf edenler vardır. İnşaat mühendisliği camiasından mimarlara baktığımızda da, "Bunlar uçuk, inşa etme kabiliyeti olmayan, garip, kendi hayallerinin peşine takılmış, birtakım mekânlar tasarlıyorlar" anlayışı içinde olanlar var. Bunlar haksız, tatsız suçlamalar ve iki camiyi birbirine düşürüyor.

Endüstri devrimi gittikçe daha fazla dar alan uzmanlaşması gerektiriyor. Dar alanda uzmanlaşma sırasında, yüksek bina diye bir olay cereyan ediyor, şehirler büyüyor. Yükselme arzusu hep vardı insanoğlunda, fakat son 120 senedeki kadar fazla yukarı çıkma mümkün olmuyordu. Yüksek binalarda mühendislere çok iş düşüyor. Ama mimar diyor ki, "Bunun işlevselliği her şeyden daha önemli. Bu mekanizma nasıl işleyecek, bunu ben kurgularım. İnşaat mühendisi sadece bunun ayakta durmasına bakar." İnşaat mühendisi de "Ayakta durmasına bakmam, benim de zevkim var, benim de söyleyeceğim laflar var. Mimarlar uçuk şeyler yapıyor" diyor.

Aslında inşaat mühendisliği camiasıyla mimarlık camiası arasındaki bu sorunlar sadece Türkiye'de değil, dünyada da yaşanıyor.



Mühendislikle mimarlığın birbirlerinden ayrılması yapılara nasıl yansdı, ayrılık öncesi inşa edilen yapılarla sonrasında inşa edilenleri kıyasladığınızda ne gibi ayrımlar görüyorsunuz?

Bu ayrılmanın ne şekilde yansıdığını görmek için 100 sene sonra geriye dönüp bakmak lazım. Şimdilik erken.

Ayrıca olağanüstü kentleşme, kent topraklarının zenginliği ve insanoğlunda zaten öteden beri mevcut olan yukarı doğru sıçrama arzusu sonucu yüksek binalar diye bir durum gelişti. Yüksek bina nerede güzel, nerede çirkin, güzelliği nerede duruyor kestirmek çok kolay değil. Dolayısıyla, bununla ilgili verilecek karara daha zaman var.

Leston Roberts, bina dizaynında Amerika'da filozof bir adamdır. Roberts Dubai'de bir kilometre yüksekliğinde bina dizayn etti. Bir kilometre yükseklik müthiş bir şey. Ama Dubai balonunun patladığı bir döneme rastladığı için binanın inşa edilme şansı şimdilik yok.

Çok sayıda yüksek binanın yan yana oluşu, tek tek binalar çirkin olsa bile, hepsinin birden yarattığı bir atmosfer var. Dolayısıyla kafa ve gönül karıştırıcı bir sistem oluştu. Yükselme bu konuyla ilgili karar verilmesini erteledi. Buna karşılık, mimarlık ve mühendislik camiası birbirlerine biraz dirsek atsalar da akıllı buluşmaların sergilendiği diğer tür binalar da var. Buralarda mimarlıkla mühendisliğin başarılı şekilde yan yana gelişinin bazı örneklerini görmek mümkün oluyor. Bunlar toplumsal kullanım binaları dediğimiz okul, idari binalar, sanatsal yaratıcılığın sergilendiği opera binaları, kamusal binalar ve müzelerdir. Bir başka grup modern yaşamda huzur verici, insanları kendi bünyesi içine çekici spor seyretme ve yapma mekânları ve kapalı salonlardır. Türkiye'de bile dört beş tane 50 bin kişilik stadyumlar var. Bu arada toplu kullanım binalarına iş merkezlerini, alışveriş merkezlerini, otelleri de dahil edebiliriz.

Bir de orta yükseklikte binalar var. Özellikle ülkemiz için geçerli olan orta yükseklikte, deprem hassasiyeti olan, yaklaşık 150 metre yükseklikte binalar için "hayran kaldım, ne kadar güzel bir form yakalanmış" gibi bir şey söylemek maalesef kolay değil. Bizim orta boy binalarımızın hepsi birbirine benziyor.

Bu konuda iyi diyebileceğimiz, örnek verilecek kentler var mı?

Chicago örneğini vereceğim. Chicago, gençlik yıllarımdan beri bildiğim ve sevdiğim bir kenttir. Birleşik Amerika'dan Türkiye'ye döndükten sonra Chicago'ya hep zaman ve dikkat ayırdım, gittim geldim. Chicago'nun son 15 senedir yeni bir yükselme keyfi ve zevki içinde ortaya çıktığını gördüm, etkilendim. Chicago göl kenarında bir kenttir. Kuzeye doğru giden, doğuya doğru dönen göl kenarında bulvarlar, göl kenarında parklar, parkların kenarında yükselen binalar var. Binalar tek tek değil, hepsi birden yükseliyor ve birbirlerini son derece güzel tamamlıyorlar.

New York'ta aynı etkiyi göremiyorsunuz. New York hâlâ tek tek, birbirinden kopuk binaların olduğu bir kent.

Türkiye'nin özellikle üç büyük kentinde de yüksek binalar inşa edilmeye başlandı. Bu kentlerdeki yükselmeleri nasıl buluyorsunuz?

Ankaramızın çok yüksek binaya ihtiyacı yok, daha doğrusu orta yükseklikte binalara bile ihtiyacı olan bir şehir değil. Ankara'da yapılmış orta yüksekli binaların bir kısmının projelendirilmesine katıldım. Toplam 30 tane var. Ankara'nın şehrin görsel güzelliğini yahut çirkinliğini etkileyecek biçimde yükselme eğilimi yok. Ama İstanbul'da çirkinlik yapacak şekilde yükselme eğilimi var. İstanbul'da yeni yapılan binaların hepsi birbirine benziyor. Maslak diye bir semt var, çıldırtır adamı. Orada mimarın mühendisi veya mühendisin mimarın suçlama yetkisi yok. Orada imardan ve araziden rant edinme hırsı her şeyin o kadar fazla önüne geçti ki, deminden beri konuştuğumuz konular aslında önemini kaybetti. New York'ta da benzer bir yapılanma var. Chicago bu sorunu daha iyi örnelemiş, daha iyi kontrol etmiş. New York'ta da akıl almaz şekilde nerede boş arsa kaldıysa, herkes çılgın gibi saldırıyor üzerine. New York'taki 42. Cadde'nin (gençliğimin caddesiydi) bir ruhu vardı. Ama şimdi ne hava kaldı, ne ruh, ne 42. Cadde. 42. Cadde, sosyal gelişmesinin bir aynasıydı. Harika bir yer değildi, güzel değildi, ama çok konuşulan bir yerdi. Şimdi herhangi bir şehir görünümünde ve son kalan birkaç tane boş arsayı da doldurmak için insanlar birbirini yiyor.

**Mimarlık
mühendisliği,
her türlü
yapıda kendini
gösteren bir
kavramdır,
özellikle
bina türünde
kendini
gösterir.**

Yapı ve kent ilişkisini irdeleyen, ele alan dersler veriyor musunuz?

Boğaziçi Üniversitesi'nde verdiğim dersin adı Mimarlık Mühendisliğine Giriş. Mimarlık mühendisliği, her türlü yapıda kendini gösteren bir kavramdır, özellikle bina türünde kendini gösterir. Kavram, mimarlığın arayışı olan işlevselliği, aynı zamanda ferah mekân yaratma kaygısıyla birleştirme ve o rahatlık ile ferahlık arayışını bozmayacak bir taşıyıcı sistem yaratma peşindedir.

Türkiye'de bu alanda benzer ders veren başka üniversiteler var mı?

Hayır yok.

Bu ders, mühendislikle mimarlık ilişkisinde gittikçe görünür hale gelen kopukluğu giderme kaygısından mı doğdu?

O kaygıları paylaşırma ve başkalarının da benimsemesi amacıyla veriyorum.

Genelde tüm mühendisliğin, özellikle inşaat mühendisliğinin sağladığı sağlıklı düşünebilme, analiz edebilme, algılayabilme özelliği vardır. Bu bizim mesleğin bir kazanımıdır, her meslekte yoktur. Biz devamlı şekilde neden-sonuç ilişkisiyle karşılaşıyoruz. İsteseniz istemesiniz de, sevseniz sevmeseniz de, bilim adamı olsanız olmasanız da, mühendisliğin herhangi bir alanında neden-sonuç ilişkisi karşınıza çıkar.

Üniversite tahsilimin üçüncü yılından itibaren neden-sonuç ilişkisiyle burun buruna gelmeye başladım. Neden-sonuç ilişkisi bizde çok özel bir düşünce sağlığı yaratıyor. Küçük yaşarımdan beri sanata kişisel merakım vardı ama inşaat mühendisi olmasaydım açıkçası kültür sanatla ilgili bu kadar ileri mertebelere gidemezdim. 800'e yakın yayınum var ve bunların 550'si sanat, kültürle ilgili.

Kısmen değerlendirdik ama biraz daha ayrıntılarıyla konuşmakta fayda var. Kentleşmeyle beraber İstanbul, Ankara ve İzmir hızla büyüyen kentlerimiz arasında. Bu kentlerin yapı dönüşümüne dair neler söylenebilir?

Yapılaşmanın mühendislik aksı da, insani ve mimari tarafı da bozuk. Sadece mimari ürününün çirkinliğiyle ilgili değil onun ötesinde akıl almaz bir pejmürdelik var.

İzmir nispeten kendini kurtarmıştır. Ama İzmir dâhil bu kentler akıl almaz şekilde tikiş tikiş oldular ve fiziki nefes almanın yanında psikolojik nefes alınmanın da zor olduğu şehirler haline geldiler.

İstanbul felaket. Benim çok sevdiğim eski İstanbul (Paris'ten bile daha çok sevdiğim o İstanbul) üç milyon nüfuslu. Şimdi İstanbul'un nüfusunu doğru düzgün bilen yok. Kentleşme kavramı çerçevesindeki yapılaşma, mimarlıkla ve mühendislikle ilgili felsefi düzeyde, entelektüel düzeyde söylediklerimizi unutturuyor.

45 sene önce Mexico City'e ilk defa gittiğimde, Meksika'da yaşadığım bir panik vardı. Meksika'ya gidince insani unsuru, insani sıcaklığı buldum diye sevindim ama diğer taraftan akıl almaz bir panik vardı, o panikten de rahatsız oldum. Meksika'ya sonraki gidişlerimde bu paniğin kontrol edilemediğini gördüm. Fakat Meksika'da tarihsel zenginliğe saygı var. Biz ise tarih ve kültür mirasına çok kolay erişebiliyoruz ve yok etmek için elden geleni yapıyoruz. Şimdi bir ayılma var. İnşaat Mühendisleri Odası'na da iş düşüyor. Mesela Meksika köklerinden gelen bir bilgelikle, tarih ve kültürüne çok saygılı davranmış. Biz İstanbul'da ne varsa yıkıyoruz.

İstanbul'u düşününce Ankara yanında tabii daha masum kalıyor.



Çok garip ve şaşırtıcı biçimde günümüzdeki mimarlık dünyasıyla mühendislik dünyası, birbirinin dilinden anlamamak için adeta gayret sarf eden iki ayrı dünya haline geldi.